

РОЛЬ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В ЗДІЙСНЕННІ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ СІМЕЙ УЧАСНИКІВ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ

**А. В. ДУЛЯ,
Т. Г. ВЕРЕТЕНКО**

У зв'язку із тимчасовою окупацією частини України та продовженням проведення антитерористичної операції (АТО) на Сході країни, протягом 2014-2017 років однією з пріоритетних категорій отримувачів послуг є сім'ї учасників АТО. Це особлива категорія сімей, які надзвичайно гостро потребують соціальної підтримки, адже під час перебування члена сім'ї в зоні АТО у них виникає чимало соціально-психологічних, матеріальних, педагогічних та правових проблем.

Соціальна підтримка учасників АТО та членів їх сімей в Україні юридично закріплена на законодавчому рівні та забезпечується відповідними органами виконавчої влади. Зокрема, Закони України: „Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту” (2015 р.), „Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей” (2015 р.), „Про внесення змін до Закону України „Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям щодо соціального захисту членів сімей учасників антитерористичної операції” (2016 р.), „Про соціальні послуги” (2003 р.); Постанова Кабінету Міністрів України „Про затвердження Порядку надання статусу учасника бойових дій особам, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України і брали безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення” (2016 р.) та ін. Зазначенні нормативно-правові акти свідчать, що на сьогодні на законодавчому рівні вже закріплені права та гарантії сімей учасників АТО.

Дослідження соціально-педагогічної та психологічної допомоги сім'ям з дітьми в період військового конфлікту висвітлюється у працях В. Андрєнкової, І. Левченко, Л. Ковальчук, І. Кирилук, І. Трубавіної. Проблема соціально-психологічної підтримки ветеранів антитерористичної операції та членів їх сімей розглядалася у дослідженнях вітчизняних учених: О. Вознесенська, В. Горбунова, А. Карачевський, В. Климчук, О. Масик, Г. Нетлюх, О. Романчук, Г. Циганенко. Питаннями надання прав та пільг учасникам антитерористичної операції та членам їх сімей переймалися Ю. Вітка, Н. Горюк, І. Дідковська, О. Калініченко, Д. Клапатий, І. Сенюта, Д. Чижов.

Мета статті: проаналізувати змістово-технологічне забезпечення соціальної підтримки сімей учасників АТО громадськими організаціями.

З метою забезпечення учасників АТО та членів їх сімей соціальною підтримкою на всій території України формуються об'єднання учасників АТО та їх сімей у громадські організації. До них належать, такі громадські організації: „Київська міська спілка ветеранів АТО”, „Всеукраїнська асоціація учасників бойових дій”, „Об'єднання дружин і матерів бійців учасників АТО”, „Рада матерів та дружин учасників АТО”, „Всеукраїнська правозахисна організація „Юридична Сотня”, „ДемАльянс Допомога”, „Українська асоціація фахівців з подолання наслідків психотравматичних подій” та ін. Дані організації мають злагоджений механізм надання всіх видів соціальної підтримки (соціально-педагогічної, психологічної, правової та матеріальної підтримки) учасникам АТО та членам їх сімей і відпрацьований чіткий механізм переадресації звернень за потребами.

Наведемо найкращі практики, які активно беруть на себе ініціативу допомагати учасникам АТО, як у зоні бойових дій, так і демобілізованим та членам їх родин.

Всеукраїнська громадська організація „Об'єднання дружин і матерів бійців учасників АТО” працює з метою розвитку жіночої активності в розбудові громадянського суспільства та зміцнення соціального становища сімей учасників АТО [1]. За їх ініціативи проводяться *реабілітаційні поїздки вихідного дня*, які спрямовані на психологічну реабілітацію жінок та дітей учасників АТО. Дана реабілітаційна практика передбачає відпочинок дружин та дітей учасників АТО, зміну умов, покращення їх емоційного стану, руйнування бар'єрів між членами сімей учасників АТО та відкрите спілкування. Протягом 2016 року було організовано 9 реабілітаційних поїздок вихідного дня у кожній з яких взяло участь від 30 до 50 жінок і дітей з сімей учасників бойових дій.

З метою розвитку та спілкування дітей та дорослих членів сімей учасників АТО на базі даної організації в 2017 році було відкрито *сімейний клуб „SunnyHouse”*, який працює за власною програмою комплексного розвитку дітей, що заснована на класичних підходах до виховання і навчання дітей та на сучасних дієвих технологіях роботи спрямованих на розвиток та психосоціальну допомогу дітей учасників АТО [1]. Спеціалісти клубу організують та проводять *реабілітаційні заходи для дітей* у груповій та індивідуальній формах: пісочна/казко-терапія;

розвиваючі заняття для дітей; майстер-класи як для дітей та дорослих; лекції-бесіди для батьків; заходи спрямовані на активний фізичний рух дітей: походи, квести, спортивні змагання, поїздки в межах України. Участь у заходах взяло 40 дітей

З метою соціальної адаптації та інтеграції жінок, що постраждали внаслідок збройного конфлікту на Сході Країни, Громадська організація „Об’єднання дружин і матерів бійців учасників АТО” ініціює проект з перекваліфікації даної категорії клієнтів за напрямками ІТ та журналістика. В рамках даного проекту організація співпрацює з Київським університетом імені Бориса Грінченка. Перекваліфікація дружин учасників АТО стала складовою соціального проекту „3 Києвом і для Києва”. Викладачі університету розробили авторську навчальну програму та проводять курси професійної перекваліфікації дружин учасників АТО. Дана програма перекваліфікації – це можливість для багатьох постраждалих жінок вийти на новий соціальний і кар’єрний рівень та є унікальним шансом пришвидшити процес інтегрування в суспільство і значно поліпшити своє життя [1; 3].

Отже, дана реабілітаційна практика стала яскравим прикладом соціально-психологічної підтримки членів сімей учасників АТО та взаємодопомоги.

З метою визначення стану здійснення соціальної підтримки сімей учасників АТО громадськими організаціями нами було проведено напівструктуроване інтерв’ю з членами Громадської організації „Київська міська спілка ветеранів АТО”. В ході інтерв’ю, ми з’ясували, що фахівці Київської міської спілки ветеранів АТО вважають соціальну підтримку сімей учасників АТО необхідною умовою їх повноцінного функціонального розвитку. Спеціалісти відзначили, що незважаючи на існування нормативно-правових документів, які регулюють соціальну підтримку, учасники АТО та членів їх сімей з різних причин не завжди отримують її у повному обсязі.

Проаналізувавши діяльність даної організації [4; 5] ми визначили, що програмно-технологічне забезпечення соціальної підтримки учасників АТО та членів їх сімей у Громадській організації „Київської міської спілки ветеранів АТО” забезпечується п’ятьма відділами (рис. 1).

З метою надання соціальної підтримки та соціального пакета учасникам АТО та членам їх сімей фахівці Київської міської спілки ветеранів АТО створили *інформаційно-аналітичний центр*, який передбачає функціонування єдиного вікна, яке дозволяє учасникам АТО та членам їх сімей отримати всю необхідну для них інформацію в даному центрі.

У інформаційно-аналітичному центрі працюють волонтери, які навіть протягом одного місяця опрацьовують більше 100 індивідуальних звернень, з них 65 – консультації в центрі та 41 за телефоном. Кожен заявник отримує вичерпну інформацію щодо пільг та гарантій, первинну правову допомогу, а також консультацію юриста чи адвоката у разі необхідності.

Рис. 1. Відділи „Київської міської спілки ветеранів АТО”, які здійснюють програмно-технологічне забезпечення соціальної підтримки учасників АТО та членів їх сімей

Соціальна адаптація учасників АТО до мирного життя здійснюється в рамках проекту „Коло довіри” – це мережа ветеранських клубів сімейного типу, які сприяють адаптації та соціальній інтеграції учасників бойових дій через організацію комунікативної платформи для ветеранів АТО та членів їх сімей. Учасниками та організаторами проекту є самі ветерани, що дає змогу продемонструвати ефективний механізм соціальної адаптації учасників АТО та реінтеграції в суспільство за принципом „рівний-рівному”. Учасникам клубу надається інформаційна та юридична допомога, консультації та підтримка психолога, консультації з працевлаштування, а також можливість реалізації себе в бізнесових проектах, спрямованих на отримання нової професії [4].

Слід зауважити, що даний проект планувався розповсюджуватися лише на ветеранів АТО, але через невтішну статистику – розлучення сімей учасників АТО члени спілки вирішили залучати сімей до роботи з психологами з метою їх психологічної підтримки, сприяння у налагодженні внутрішньосімейних відносин, допомоги в подоланні сімейних труднощів.

Учасниками проекту „Коло довіри” є понад 250 ветеранів та членів їх сімей. Проект об'єднує близько 20 громадських організацій, волонтерських об'єднань та представників бізнесу і влади та демонструє яскравий приклад міжсекторальної взаємодії „громада-бізнес-влада”.

З метою соціальної та психологічної реабілітації учасників АТО спілка долучається до проекту „Гідне життя після війни”, який реалізується в межах діяльності ГО „Центр зайнятості Вільних людей”. Спеціалісти спілки в рамках даного проекту надають інформаційну допомогу воїнам АТО щодо навчання, перекваліфікації та працевлаштування. Протягом лютого 2017 року члени спілки допомогли працевлаштуватися 11 учасникам бойових дій та 17 пройти перекваліфікацію або підвищення кваліфікації. Спеціалісти також працюють у напрямку „Ветерани до влади”, який передбачає підготовку соціально активних учасників АТО до участі у міському самоврядуванні. В рамках даного проекту 56 демобілізованих учасників бойових дій вже пройшли навчання та проходять стажування в органах державної влади.

Наступним соціально-освітнім проектом до якого спілка залучає учасників АТО є *Coding for Future*, який покликаний допомогти людям, постраждалим від військових дій на Сході України, адаптуватися до нових життєвих умов та швидше соціалізуватись. В рамках проекту учасники безкоштовно навчаються за спеціальністю комп'ютерне програмування, що сприяє їх працевлаштуванню в провідних українських ІТ-компаніях або дистанційно [4].

Київська міська спілка ветеранів АТО також працює в напрямку медичного обслуговування учасників АТО та членів їх сімей. Спеціалісти спілки у рамках проекту „Підтримка довгострокової соціальної стабільності в Україні” сприяють в отриманні даній категорії клієнтів медичного забезпечення шляхом співпраці з різними медичними установами які готові надати безкоштовну допомогу учасникам АТО та членам їх сімей та працюють в таких напрямках: хірургія; стоматологія; ортопедія; травматологія; отоларингологія; офтальмологія; урологія; хірургічні, урологічні, ортопедичні втручання; реабілітаційне та фізіотерапевтичне лікування; відпочинок у санаторіях та лікувально-реабілітаційних центрах України та закордоном; лікування алко-і наркозалежності та репродуктивна медицина.

Результати проведеного інтерв'ю свідчать, що протягом лютого 2017 року спілка допомогла отримати психологічну реабілітацію 80 учасникам бойових дій; 15 особам пройти магнітно-резонансну томографію, комп'ютерну томографію, ультразвукове дослідження; 8 дітям учасників АТО – діагностику та лікування в передовому офтальмологічному центрі, 2 дітям – апаратне лікування; 5 учасникам бойових дій – неврологічне лікування та 27 особам отримати медичні препарати на суму більш як 230 000 гривень за кошти благодійників.

З метою збереження миру та злагоди в сім'ях учасників АТО, запобігання розлученням та конфліктам в даних сім'ях громадська організація „Київська міська спілка ветеранів АТО” спільно з громадською організацією „Життя після АТО” ініціювали та реалізують проект „Дружини України”, який передбачає створення та підтримку груп самопомоги для дружин та матерів учасників АТО в м. Києві та в інших областях України.

В ході дослідження, ми визначили, що проект спрямований на дружин та матерів учасників АТО, які часто переживають вторинну травму, що є наслідком впливу травми чоловіка на життя сім'ї. Більше того, симптоми посттравматичного стресового розладу починають виявлятися і в дружин. З метою збереження атмосфери відкритості та довіри, на групи запрошуються виключно дружини та матері учасників бойових дій, які чекають захисника з АТО, і ті, які разом з ветераном проходять адаптацію до мирного життя [2; 4].

Протягом лютого 2017 року було проведено 12 зустрічей жіночого клубу „Дружини України”. Крім зустрічей груп самопомоги, відділ по роботі з жінками організує творчі зустрічі та майстер-класи для дружин та матерів учасників АТО, здійснює інформаційну підтримку, забезпечує підтримку психологів та соціальних працівників.

Відділ сімейного та дитячого дозвілля реалізовує різні програми, які включають: залучення дітей до патріотично-спортивного клубу для виховання у них патріотів Держави; участь дітей та

дорослих членів сімей учасників АТО у різноманітних майстер-класах, конкурсах; відвідування родинною кінотеатрів, театрів, святкових концертів, музеїв, океанаріуму, дельфінарію, аквапарку, цирку, зоопарку, атракціону; катання на ковзанах, лижах; підготовку початківців вершників для дітей учасників АТО (програма кінного клубу Free Riding Club); вивчення англійської мови за програмою всебічного соціального розвитку дітей учасників бойових дій (культурно-освітній проект „Kids Club”); оздоровлення та відпочинок дітей та матерів в санаторіях (програма „Мати + дитина”); активний відпочинок в дитячих оздоровчих таборах; туристичні походи; подорожі дітей Україною та за її межами [2; 4].

Проведене нами дослідження, дає нам можливість констатувати, що спілка особливу увагу приділяє соціальній підтримці членів сімей загиблих учасників бойових дій АТО, яка здійснюється в рамках державного проекту „Підтримка сімей загиблих воїнів АТО”. Відповідно до даного проекту спеціалісти організації: сприяють в отриманні допомоги на організацію поховань, складають дорожні карти для отримання документів; надають психологічну реабілітацію вдовам та дітям загиблих учасників АТО (допомога психолога, за необхідності – психотерапевта); проводять майстер-класи для дітей загиблих учасників АТО; організують відпочинок для вдів та дітей загиблих воїнів АТО в Україні та закордоном; допомагають в отриманні та оформленні земельних ділянок; допомагають у придбанні за собівартістю квартир на грошову компенсацію від держави; працюють в напрямку „Доступне житло” для сімей загиблих воїнів АТО тощо [4].

Отже, про необхідність здійснення соціальної підтримки сімей учасників АТО свідчать численні особисті звернення учасників АТО та членів їх сімей до даної організації з різних питань (2512 звернень за 2016 р.). Спеціалісти Київської міської спілки ветеранів АТО зазначили, що члени сімей учасників бойових дій найчастіше звертаються з метою отримання інформації щодо соціальних пільг та прав (51%), найменше з питань працевлаштування (6%) (див. рис. 2).

Рис. 2. Розподіл відповідей респондентів на питання „З якими проблемами зазвичай звертаються учасники АТО та члени їх сімей?”

Отже, діяльність громадських організацій сприяє створенню умов повноцінного функціонування сімей учасників АТО та розвитку їх дітей. Вони здійснюють наступні види соціальної підтримки: консультативна та інформаційна робота щодо державних гарантій та пільг учасникам АТО та членам їх сімей; оформлення статусу „учасник бойових дій” (у тому числі добровольцям), „інвалід війни” та „член сім’ї загиблого”; надання всебічної моральної, матеріальної та соціально-побутової підтримки; допомога у працевлаштуванні; допомога в реабілітації, адаптації та лікуванні учасників бойових дій та членів їх сімей; оздоровлення учасників АТО та їх сімей. Незважаючи на активну діяльність громадських організацій щодо соціальної підтримки учасників АТО та членів їх сімей дані сім’ї потребують ще запровадження реальних механізмів соціальної підтримки на державному рівні.

Перспективи подальших досліджень в даному напрямку є більш ширший емпіричний аналіз стану надання соціальної підтримки сім'ям учасників АТО; визначення якості наданих послуг учасникам АТО та членам їх сімей громадськими організаціями та розробку методичних рекомендацій для спеціалістів, які здійснюють соціальну підтримку даних категорій сімей.

Список використаних джерел:

1. Діяльність громадської організації „Об'єднання дружин і матерів бійців учасників АТО” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://familyato.org>
2. Життя після АТО [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://life-after-ato.com.ua>.
3. Звіт про діяльність ГО „Об'єднання дружин і матерів бійців учасників АТО” за 2016 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://familyato.org>
4. Проекти громадської організації „Київська міська спілка ветеранів АТО” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://veteranato.org.ua>
5. Соціально-педагогічна та психологічна допомога сім'ям з дітьми в період військового конфлікту: навч.-метод. посіб. / [В. Л. Андрєєнкова, І. О. Бандурка, Н. П. Бочкор та ін.; уклад.: Н. П. Бочкор, Н. В. Лунченко]; за ред. К. Б. Левченко, В. Г. Панок, І. М. Трубавіна. – К.: Україна, 2015. – 176 с.